

Краћи прилози

ПРИЈЕМ ЦРНОГОРСКОГ „ИМОВИНСКОГ ЗАКОНИКА“ У ПОЉСКОЈ

Црногорски „Имовински законик“ Валтазара Богишића примљен је у Пољској с великим признањем.

Већ у другом тому географско-етнографског мјесечника „Висла“¹⁾ налази се, последије ова три натписа: Општи имовински законик за књажевину Црну Гору, *Quelques mots sur les principes et la méthode suivis dans la codification du droit civil au Monténégro*, Технички термин и законодавство, — сљедећа биљешка: „Три горња дјела примили смо као дар од поштованог професора Богишића, чувеног југословенског правника, аутора многих правних радова међу којима се налази и дјело трајне вриједности „Зборник садашњих правних обичаја у Јужних Словена“ (Загреб), узорна збирка правних народних обичаја код Јужних Словена“. У наставку пише претставник редакције „Висле“ да овај часопис није компетентан да оцијени ове радове, али ће се редакција постарати да они доспију у руке специјалиста. Биљешка се завршава ријечима: „Честитамо Црној Гори Грађански законик, обрађен руком таквог ауторитета као што је Богишић“.

Опширни и умни уводни чланак, објављен без имена аутора²⁾, а посвећен у цјелини Црногорском законуку, објављен је у „Крају“³⁾ петроградском. На завршетку тога чланка читамо: „Црногорски законик наређује судовима да суде прије свега према ријечима, смислу и садржају закона, служећи се очигледним мотивима законодавца; ако се спор на тај начин не да ријешити, онда се препоручује прибјегавање обичајном праву, аналогiji, најзад самом извору цјелокупног права, тј. прибјегавање самим основама права и праведности (суђење по правди и правници). Истичемо овај сувише идеалистички поглед на улогу обичаја и на обавезе судије, не прихватајући га сасвим, али признајући да је спорно питање, покренуто у тим прописима, врло интересантно и животно. Завршавамо наш преглед препоручујући Црногорски законик пажњи наших правника, коју он заслужује и с обзиром

¹. Wisla t. II, 1888, стр. 889.

². Писац тог чланка био је др Спасович.

³. Крај, г. VIII бр. 3, 20 I (1 II) 1889, стр. 1—3. Кратка вијест о издању Богишићева Законика појавила се у Крају већ 1888 г. у рубрици Slavenska eha« (Крај г. VII, бр. 19 од 6/18) V 1888, стр. 8.

на богатство и оригиналност садржаја и с обзиром на врло лијеп облик својих дефиниција и прописа“.

Треба истаћи да је В. Сп(асович) објавио у „Књижевном прегледу отаџбине“ из год 1890,⁴⁾ под насловом „Из историских споменика Јужних Словена“, приказ Богишићевог дјела »Acta conjurationum Petri Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdy illustrantia 1663 — 1671«.

Аутор најбоље студије посвећене Црногорском законнику био је ипак чувени пољски правник Ромуалд Хубе, који је у варшавском часопису „Атенеум“⁵⁾ из године 1889 објавио умну анализу под насловом „Законик Црне Горе“⁶⁾.

Своју студију, у којој је укратко обрађена такође историја Црне Горе, завршава Хубе ријечима пуним признања: „Једном ријечју, нови Законик Црне Горе, с обзиром на племените своје тежње и на марљиву обраду, заузео је не само врло важно мјесто у кругу данашњих правних радова, него их чак надмашује често очигледном својом вриједношћу. Особито је, узимајући у обзир практичне потребе друштва коме је Законик намијењен, његов издавач достојан искрене похвале, јер се у својим иновацијама нигдје није помакао сувише далеко и умιο се одржати у границама непосредне примјене и могуће егзекуције (извршљивости). Уосталом све нове одредбе биле су на мјесту подвргнуте вишеструкој анализи па су признате као потребне и примјенљиве“.

У то исто вријеме излазио је у Варшави на руском језику часопис „Варшавски дневник“,⁷⁾ у коме је Зигел⁸⁾, професор Варшавског универзитета, објавио чланак под насловом „Друго издање Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору од д-ра Богишића“.

Од млађих аутора посветио је Богишићу нарочито много пажње Ст. Боровски, који је објавио у „Годишњацима научних радова“⁹⁾ чланак под насловом „Валтазар Антони Богишић (1834 — 1908)“.

Послије кратке биографије аутор говори о научном раду Богишићеву, посвећујући нарочито много мјеста Црногорском законнику. Затим аутор даје библиографију радова Богишићевих и објављује писма В. А. Мађејовског од 25 VI 1866, 6 VII 1866,

⁴⁾ P. L. K., г. IX, т. XVI, бр. 2 од 12 (24) I 1890, стр. 1—3.

⁵⁾ Ateneum, 1889, т. I, стр. 490—501.

⁶⁾ Упореди такође „Нови Црногорски законик“ Р. М. Хубе. Законик Црне Горе од 1888 г. Критичке примједбе, превео Ј. Ј. Гонсјоровски 1889 г., Руски вјесник 1889, т. 202, стр. 290—295.

⁷⁾ W. D. г. XXXV, бр. 246 од 9 (21) IX 1890, стр. 2.

⁸⁾ Упореди такође рецензију Зигела, објављену у московском „Правном вјеснику“, 1888, т. XXIX, стр. 49—76, под насловом Општи имовински законик за књажевину Црну Гору од д-ра Богишића.

⁹⁾ R. P. N. т. I, Варшава, 1936, стр. 3—24.

10 I 1867, 6 II 1867, 31 III 1867, 5 VI 1867, 20 VII 1867, 14 IX 1867, 5 X 1867, 26 V 1868 и 21 VIII 1868 аутору Законика.

Та писма је нашао Боровски у Богишићевој збирци у Цавтату¹⁰). Тамо се налазе уосталом и писма многих других Пољака, између осталих: О. Балзера, Хљеповскога, Хоћке, Гжимале, Хубеа, Карловича, Пауљија и других.

Преписка Богишићева с Пољацима биће обрађена у посебном чланку. Овдје бих хтио да продискутујем она писма Богишићева Ромуалду Хубеу (уосталом до сада неискоришћена) у којима се говори о Црногорском законуку.¹¹)

Истакнути правник пољски Ромуалд Хубе (1803—1890), писац многих научних радова, — Хубе је обрадио између осталог казнени законик и процедуру за Књажевину Пољску — био је од 1826 — 1831 г. професор кривичног права на Варшавском универзитету, а од године 1843 професор на Петроградском универзитету. У каснијим годинама био је члан Државног савјета Краљевине Пољске. Хубе је био у преписци с многобројним Србима, Хрватима и Словенцима, између осталих и с В. Караџићем, Стојаном Новаковићем, В. Јагићем, И. Кукуљевићем и Ф. Миклошићем. Нарочито су интересантна Богишићева писма пољском научнику. Она чине важан прилог за уопште мало познате културне односе југословенско-пољске у другој половини XIX вијека.

Као што сазнајемо из Богишићева писма од 5 XI 1888, послао је он тог истог дана Хубеу један примјерак свога Законика с молбом да се објави на ступцима варшавских часописа одломак опширније рецензије Зигелове из московског „Правног вјесника“ или пак да се објави самостална рецензија.

Богишић се искрено обрадовао када га је Хубе извјестио да сâм намјерава приказати рад свога јужнословенскога колеге. Ево шта пише аутор Законика у писму од 6/18 XI 1888¹²): »Es freut mich unendlich, dass Sie sich doch die Mühe geben werden,

¹⁰. У црногорским часописима објавио је Боровски 1938 и 1939 г. сљедеће радове: *Попис државног уређења Црне Горе из године 1873* (засебан отисак из „Записа“, Цетиње, 1939); *Богишићева служба у Црној Гори* (Засебан отисак из „Записа“, Цетиње, 1939); *Црногорско кривично право* (попис из године 1873) (Засебан отисак из „Правног зборника“, Подгорица 1939). *Опаске о Даниловом законуку* (посебан отисак из „Записа“ 1938); *Економски одношаји у Црној Гори* (посебан отисак из „Записа“ 1938); *Попис албанског права* из 1894 године (посебан отисак из „Записа“ 1938); *Закон отацтва* („Правни зборник“, Подгорица 1938) и *Судски поступак у Црној Гори* (посебан отисак из „Записа“ 1939).

¹¹. У Одјељењу за рукописе Јагелонске библиотеке у Кракову налазе се 24 писма Богишићева Хубеу из времена од 20 III 1867 до 27 III 1890 (сигнатура 5007).

¹². Богишићева писма цитирам у оригиналу, без икаквих правописних или стилских поправки.

meinen Zakonik in den dortigen wissenschaftlichen Zeitschriften zu besprechen. Das wird für mich eine grosse Ehre sein«.

Да би Хубеу олакшао рад на прикупљању материјала, »Schicke ich Ihnen sous bande meine »Pisani zakoni«; auf den Seiten 83/89 werden Ew. Excellenz Angaben über die frühere legislative Thätigkeit in Montenegro finden«, Божишић обећава у исти мах слање друге литературе која се тиче тога темата.

О пошилици првог дијела материјала — тамо се наша између осталог и »Storia del Montenegro« од Кјудине — јавља Божишић у писму од 28/10 XI/XII исте године.

Пошто је примио од Хубеа коректуру студије „Законик Црне Горе“, одговорио је Божишић у писму од 7 II 1889 следеће:

Noche Excellenz

Ihr Artikel hat mir grosse Freude bereitet, da derselbe im hohen Grade gelungen ist, wofür ich Ihnen meinen aufrichtigsten Dank erstatte. Der Artikel ist kurzgefasst, aber so meisterhaft ausgeführt, dass, er alles wesentliche berührt und ein glänzendes Bild des Ganzen, so wie auch Ihres hohen Wohlwollens gegen den Autor vorstellt. Noch einmal, Excellenz, meinen tiefgefühlten Dank! In Ihrem Artikel habe ich keine »bevues« finden können; — ich hebe nur hervor drei nicht ganz genaue Stellen, welche noch berichtigt werden können.

Seite 490. „из рода племића“. Ich bin kein Patricier (über meine noch im XV Jahrhunderte aus de Herzegovina in das Ragusanische Territorium übersiedelte Familie werde ich Ihnen später gelegentlich berichten). Daher die obenangeführten Worte „из рода племића“ wären auszustreichen. An der Stelle derselben könnte man einfügen »aus Ragusa gebürtig« wozu man hinzugeben könnte »von einer alten, wohlhabenden Familie«.

Seite 499, Das Wort „и удовица“ wäre auszustreichen. Es gibt im Gesetzbuche keine tutela viduarum im Allgemeinen. Eine Cura ist vorgeschrieben nur rücksichtlich der kinderlosen (самохраница) Wittwe, und auch dies im Falle dass sie nicht in denselben Hause geboren, sondern, durch die Heirath Hausmitglied geworden ist. Daher, auch dieser Fall ist eigentlich eine Cura honorum, damit die kinderlose Witwe die Hausgüter, wovon sie Nutzniesserin ist, nicht dilapidire (art. 670). Die Wittwe mit Kindern ist sogar von Gesetzeswegen Vormünderin ihrer Kinder, folglich sie selbst kann doch nicht unter Vormundschaft stehen (art. 644). Die Überschrift des Capitels IV des fünften Buches (Seite X 225 des Gesetzbuches) spricht im Allgemeinen von den Abwesenden, den Arrestanten, den Wittwen etc, im Texte aber werden diese Begriffe specialisiert und genau begrenzt. Diese Überschrift hat auch Herrn Spasowicz irrefgeführt. Die Überschriften haben keine Gesetzeskraft insoweit dieselben vom Texte differieren; dies ist eine allg. Regel geworden.

Seite 500. Das wort „над удовицама“ wäre aus dem ebenangeführten Motiv auch zu streichen.

Indem ich die Separatabdrucke mit Ungeduld erwarte, ich bitte Ew. Excellenz meinen aufrichtigen Dankgefühlen zu glauben.

С пријатељским поздравом и високим поштовањем остајем ваш слуга искрено предани Вам **В. Богишић**

Своју захвалност за чланак изражава Богишић такође у писму од 17 II 1889, гдје пише између осталог о утиску који је изазвао Законик у берлинском Удружењу правника 11 фебруара исте године, као и о другим рецензијама које су се појавиле на ступцима часописа у разним земљама.

О томе да је „Нови Црногорски законик Р. М. Хубе Законик црногорски (из) 1888 године“ био превођен захваљујући Богишићеву труду сазнајемо из његова писма од 21 II 1889. Тамо читамо између осталог: »Diesen Augenblick kehre ich nach Hause zurück und finde wieder auf dem Tisch Ihren dritten Brief, enthaltend den Artikel und die Correkturen. Tausend Dank Dafür! Wie ich aus Ihren letzten Brief entnehme, Sie wären der Ansicht die Übersetzung ganz selständig drucken zu lassen; (...) Ich werde den Übersetzer der Извјестиа, einen Polen, Herrn Gasiorowski aufsuchen und ihn fragen, wann er mit der Übersetzung fertig werden könnte.«

У почетку је Богишић намјеравао да превод објави у ступцима „Славјанске извјестији“, али је измијенио своју одлуку, јер у писму од 3/15 III те исте године читамо: »Heute schrieb ich an unseren Freund Prof. Siegel und bat ihn zu Ihnen sich zu begeben, um zu berathschlagen, ob es nicht zweckmässig wäre Ihren ausgezeichneten Artikel über den Zakonik dem russischen Publikum zugänglicher zu machen.« (Нови Црногорски законик Р. М. Хубе Законик црногорски...“ појавио се у „Руском вјеснику“. Види нап. 6).

Како излази из даљих писама Богишићевих, он је сам надгледао завршавање превода и његово штампање, уређујући све појединости са аутором. Неку врсту оптужбе садрже ријечи Богишићеве које он пише своме пољском колеги у писму од 29 IV 1889: »Meine ganze montenegrinische Commandirung war ein Martyrium, und auch jetzt, wo die Sache mit einem gewissen Erfolge beendet ist, man hört nicht auf mich zu plagen, indem man mir weder meine Freiheit gibt noch meine Nienst — und Oekonomische Angelegenheiten regeln will. Anstatt meine Treu und Ausdauer zu belohnen, man bestrafte mich auf jede mögliche Weise. In Europa würde man staunen wenn man den zehuten Theil der von mir erlittenen Unbill kennen würde. Ich sitze schon ein danzes

Jahr in Petersburg ohne mein Ziel erreicht zu haben, d. h. ohne weder eine entsprechende Stellung, noch meine durch Gesetz und Vertrag mir zugesicherte Pension und Entschädigung erlangt zu haben. Doch genug davon!« у

У необично срдачном тону написана су такође и остала писма Божишићева Хубеу. Она свједоче о повјерењу и пријатељству којим је аутор Законика даривао свога пољског колегу.

Јежи Сљизински

(Превео с пољског проф. Л. Вујовић)

ЈЕДАН СТАРИ ЋИРИЛСКИ НАТПИС ИЗ XIII ВЕКА У ОМИШУ

На омишком гробљу, на неких десетак метара пред капелом Богородице Снежне, са леве стране идући од улаза, налази се натпис писан ћирилицом, који се може рачунати међу најстарије познате ћирилске споменике. Натпис је уклесан на каменој плочи дужине 2,29 м, висине 0,32 м и дебљине 14 см. За нас је споменик занимљив и због тога што се налази на крајњој западној граници средњовековне српске Неретљанске области и Захумља, где се до краја прве половине прошлог века још увек писало ћирилицом.

У својој расправи о стиховима на повљанском натпису из XII века П. Колендић поменуо је и прочитао ћирилски натпис на омишком гробљу не расправљајући о времену из кога натпис потиче, као ни на којег се кнеза Мирослава натпис односи. По Колендићевом читању натпис гласи: „Здѣ ти лежи Миросла(вѣ) кнезѣ съ оцемѣ и съ братомѣ Живномѣ.“¹⁾ Као што се види из приложеног снимка овог натписа, не може бити никакве сумње у исправност читања све до посљедње речи. Међутим, код ове речи се јасно распознају само слова Ж. . ном, док су остала, нејасна. Није искључено да је следеће слово после ж уствари и (ы), а после овога в, па би та реч гласила онако како је Колендић прочитао, тј. Живном. Но, како су натписи тога времена на нашем приморју писани у стиховима, то Колендић тврди да је то византички петнаестерац. Да би се добило петнаест слогова, вероватно је после слова в (Живном) изостављен један од нама непознатих вокала, па је уместо њега стављен апостроф, који се временом изгубио, те је на тај начин испало Жив'ном. Иако сачувани трагови спорних слова говоре за овакво читање, ипак није искључено да је уместо ив уклесано ва, па би у том случају име гласило **Жва-ном**. За овакво читање једино говори чињеница да се у Миро-

¹⁾ П. Колендић, Стихови на повљанском натпису из XII века, Јужна Србија бр. 46 и 47, 1924, 923.